

VSO ALPHONS LAUDY

Anti-pestprotocol

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Stappenplan	4
3. Pesten?	7
3.1 Wat is pesten?	7
3.2 Signalen van pesten	7
3.3 Rollen bij pesten	8
4. De aanpak	9
4.1 Preventieve aanpak	9
4.2 Curatieve aanpak	9
5. Digitaal pesten: herkennen en bestrijden	10
6. Contactpersonen en vertrouwenspersonen	12
7. Nuttige Links en Referenties	13
BIJLAGE I Leidraad voor een gesprek met betrokken leerlingen en ouders.	15
BIJLAGE II Protocol time-out, schorsing en verwijdering	18
BIJLAGE III Anti-pest poster	20

1. Inleiding

Pesten is een probleem in onze samenleving en komt zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs voor. Ruim een kwart van de leerlingen geeft aan weleens te pesten of gepest te worden. De gevolgen van pesten kunnen ingrijpend zijn, niet alleen voor de gepeste maar ook voor de pester en omstanders.

Bij het ontstaan van pesten is er sprake van risicofactoren die zowel in de omgeving als in het kind kunnen liggen. Op school gaat het bijvoorbeeld om te weinig toezicht of een negatief school-/ groepsklimaat of doordat leerlingen online buiten schooltijd met elkaar communiceren. Bij risicofactoren in het kind kan je denken aan bepaalde persoonlijkheidskenmerken, fysieke zwakte of afwijken van de norm. Leerlingen in het ZML-onderwijs hebben een grotere kans om één of meerdere van deze risicofactoren te bezitten. Daarnaast maken problemen met taal, het uiten van emoties en grenzen stellen deze doelgroep extra kwetsbaar als het om pesten gaat. Vooral buiten de school is deze kwetsbaarheid groot, maar ook binnen school kan pestgedrag ontstaan door ongelijkheid tussen leerlingen. Weerbaar zijn is daarom heel belangrijk en iets waar veel aandacht aan besteed wordt.

De VSO Alphons Laudy heeft als doel dat leerlingen zich op school prettig voelen en in een veilige omgeving uitgedaagd worden om te leren. Dit betekent dat de school expliciet stelling neemt tegen pestgedrag. Om pestgedrag terug te dringen en te voorkomen heeft de school in samenwerking met alle betrokkenen van de school een anti pestprotocol en een handelingsplan ontwikkeld. Hierin staat belangrijke informatie over pesten, de preventieve aanpak die de school hanteert en een procedure voor als er toch gepest wordt.

In het kader van burgerschapsvorming, eigenaarschap en meepraten in plaats van *over de leerlingen* praten, hebben de leerlingen een eigen anti-pest poster gemaakt.

Op deze poster staan handelingen die leerlingen zelf kunnen uitvoeren als ze gepest worden maar ook als ze zien dat er gepest wordt. De poster is te vinden als bijlage in dit anti-pestprotocol.

2. Het Stappenplan

Bij melding van pestgedrag treedt het onderstaande stappenplan in werking, hierbij wordt de 5 sporen aanpak gehanteerd. Concreet betekent dat:

Stap	Gepeste leerling	Pester
1.	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkracht spreekt met de gepeste leerling om zicht te krijgen op de situatie en een inschatting te maken wat er ingezet moet worden (zie bijlage). - De leerkracht maakt een kort verslag van het gesprek (notitie in Parnassys) en maakt een incidentenregistratie in Parnassys. - De leerkracht licht de ouders in. 	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkracht confronteert de pester met zijn gedrag en de gevolgen hiervan voor de gepeste leerling (en eventueel de groep). - De leerkracht probeert achterliggende oorzaken van het pestgedrag boven tafel te krijgen. - De leerkracht legt uit welke stappen volgen als het pestgedrag niet stopt (gele/ rode kaart). - De leerkracht of de directie informeert de collega's bij de ochtendbriefing. - De leerkracht plant een week later een vervolggesprek met de leerling om vast te stellen of alles nu goed verloopt en zorgt dat er aansluitend ook een kort gesprek is tussen pester, gepeste en leerkracht. - De leerkracht maakt een kort verslag van het gesprek (notitie in Parnassys) en vult het incidentformulier in op Parnassys - De leerkracht licht de ouders in.
	<p>Bij voldoende resultaat: De leerkracht werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan.</p> <p>Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 2</p>	<p>Bij voldoende resultaat: De leerkracht werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan.</p> <p>Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 2</p>
2.	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkracht houdt contact en maakt afspraken met de leerling zolang het hulptraject loopt. - De eerste vervolgspraak wordt 1 week later gepland. Indien wenselijk kan er een kort gesprek tussen pester, gepeste en leerkracht volgen. - De leerkracht gaat na of de gemaakte afspraken met de leerling goed verlopen. - De leerkracht heeft contact met ouders over de afhandeling. Ouders weten dan welke stappen de school heeft gezet en kunnen aangeven of de peestsituatie 	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkracht beoordeelt wat er gebeurd is en geeft aan dat de pester zich niet heeft gehouden aan de gemaakte afspraken. - De leerling krijgt een gele kaart (officiële waarschuwing) - Maakt nieuwe afspraken met de pester om een einde te maken aan het pestgedrag. - Informeert de IB-er en de ouders over de voortgang. - Legt nogmaals uit welke stappen volgen als het pesten niet stopt.

	hiermee is opgelost of dat verdere stappen nodig zijn.	<ul style="list-style-type: none"> - Plant een week later een vervolggesprek met de leerling om vast te stellen of alles nu goed verloopt. - De leerkracht maakt een kort verslag van het gesprek (notitie in Parnassys) en maakt een incidentenformulier in Parnassys.
	Bij voldoende resultaat: Verder naar stap 3, anders stap 1 en 2 herhalen	Bij voldoende resultaat: De leerkracht werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan. Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 3
3.	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkracht werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan. 	<ul style="list-style-type: none"> - De leerling krijgt een rode kaart (één dag time-out) - De ouders worden uitgenodigd voor een gesprek met de directie. Afspraken worden gemaakt over toekomstig gedrag. Ouders wordt uitgelegd welke stappen volgen als het pestgedrag niet stopt. - De leerkracht plant een week later een vervolggesprek met de leerling om vast te stellen of alles nu goed verloopt. - De leerkracht maakt een kort verslag van het gesprek (notitie in Parnassys).
		Bij voldoende resultaat: Er wordt contact opgenomen met ouders om te vertellen dat het pesten gestopt is. De leerkracht werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan. Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 4
4.		<ul style="list-style-type: none"> - Ouders worden nogmaals uitgenodigd voor een gesprek met de directie. Met de ouders wordt de ernst van de situatie besproken. Er worden nieuwe afspraken gemaakt die moeten leiden tot wenselijk gedrag. Ook deze afspraken worden op papier gezet en ondertekend door de leerling en de ouders. Er wordt herhaald welke stappen volgen als het pestgedrag niet stopt. Er volgt nogmaals een rode kaart (één dag time-out) - De IB-er heeft binnen twee weken na afhandeling van de situatie een

		<p>vervolggesprek met de leerling om vast te stellen of alles nu goed verloopt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De IB-er maakt een kort verslag van het gesprek en noteert dit in Parnassys
		<p>Bij voldoende resultaat: De IB-er werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan.</p> <p>Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 5</p>
5.		<ul style="list-style-type: none"> - In overleg met de ouders wordt hulp gezocht buiten de school (bijv.: training of gesprekken met orthopedagoog). - Er volgt een langere schorsing/time-out. - Na de schorsing heeft de directie (in overleg met de IB-er) een gesprek met de leerling. - De IB-er maakt in overleg met de betrokkenen een kort verslag van het gesprek, slaat dit digitaal op onder de leerling. - Indien nodig wordt direct verwezen naar de volgende stap
		<p>Bij voldoende resultaat: De IB-er werkt aan het einde van het traject het verslag bij, waarin het gevolgde traject en de uitkomsten daarvan genoteerd staan.</p> <p>Bij geen of onvoldoende resultaat: Stap 6</p>
6.		<ul style="list-style-type: none"> - Er wordt een andere school gezocht voor de leerling.

3. Pesten

3.1 Wat is pesten?

Wanneer hebben we het over plagen en wanneer is het pesten?

We spreken over plagen als het gaat om conflicten tussen kinderen die aan elkaar gewaagd zijn en het vertoonde gedrag een uitnodiging geeft om iets terug te doen. Dit is normaal gedrag tussen kinderen dat een pedagogische waarde heeft. Door elkaar uit te dagen leren kinderen omgaan met conflicten. Ook een impulsieve agressieve reactie rekenen we niet onder pesten, het kan een incident op zich zijn.

Pesten is juist heel doelbewust en gebeurt herhaaldelijk over een langere periode. We spreken over pesten als het gaat om het systematisch uitvoeren van verbale of fysieke agressie door één of meerdere personen naar iemand die zich niet adequaat kan verweren. De pester en de gepeste zijn niet gelijkwaardig, er is een verschil in macht: fysiek, mentaal of qua sociale status.

3.2 Signalen van pesten

Kinderen die gepest worden schamen zich vaak of voelen zich zo bedreigd dat ze niets durven te zeggen tegen leerkrachten en ouders. Soms zijn er signalen waaruit opgemaakt kan worden dat er iets aan de hand is. De volgende signalen kunnen duiden op pesten, maar dat hoeft natuurlijk niet.

Thuis	Op school
<ul style="list-style-type: none"> ● Het kind is bang om naar school te gaan of vertelt niet meer over school. ● Is regelmatig spullen kwijt of komt met kapotte spullen/ kleding thuis. ● Heeft vaak hoofdpijn of buikpijn. ● Heeft onverklaarbare blauwe plekken of verwondingen. ● Valt terug in gedrag, duimt bijvoorbeeld weer of plast in bed. ● Wil niet slapen, slaapt onrustig, heeft nachtmerries. ● Heeft vaak geen eetlust. ● Wil bepaalde kleren niet meer dragen. ● Is thuis prikkelbaar, boos of verdrietig. ● Vraagt of steelt geld. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Het kind heeft weinig of geen vrienden. ● Wil de verjaardag niet vieren. ● Kan zich niet concentreren. ● Presteert slechter dan vroeger. ● Wordt bij een bijnaam genoemd. ● Is het mikpunt van 'grapjes'. ● Krijgt vaak opmerkingen over kleding of spullen. ● Wordt dikwijls als laatste gekozen. ● Er worden vaak bezittingen afgepakt. ● Krijgt steeds de schuld. ● Wordt genegeerd en speelt veel alleen. ● Zoekt vaak de nabijheid van de leerkracht op. ● Is vaak betrokken bij opstootjes. ● Toont schichtig, ongelukkig of zelfs depressief gedrag. ● De sfeer in de klas is niet goed.

3.3 Rollen bij pesten

Bij pesten zien we verschillende rollen. De bekendste zijn de rollen van pester en gepeste. Minder bekend zijn de rollen die de omstanders innemen. Deze omstanders hebben vaak zonder dat zij het zich bewust zijn invloed op het pesten.

- **De Pester**
Is vaak onzeker en wil graag aardig en stoer gevonden worden. Denkt door te pesten dat iedereen hem/haar grappig vindt.
- **De Gepeste**
Voelt zich vaak verdrietig en eenzaam. Durft vaak niets terug te doen of het te vertellen, is bang dan nog meer gepest te worden.
- **De Meepester**
Doet mee met pesten, denkt dat hij/zij er dan bij hoort.
Is bang om zelf gepest te worden.
- **De Helper**
Neemt het op voor de gepeste. Vindt het niet goed dat er gepest wordt en is niet bang voor de pester. Helpt graag en is daarom vaak populair.
- **De Stiekemer**
Merkt dat er gepest wordt, maar bemoeit zich er niet mee. Is bang om zelf gepest te worden.
Roept anderen erbij om het pesten te steunen.
- **De Buitenstaander**
Denkt dat er in de klas niet gepest wordt en het kan hem/haar ook niets schelen. Zolang hij/zij er zelf maar geen last van heeft.
- **De Stille**
Bemoeit zich er niet mee. Vindt het pesten wel gemeen, maar durft niets te doen of te zeggen, is bang zelf gepest te worden.

4. De aanpak

4.1 Preventieve aanpak

Preventie is de beste aanpak tegen pesten. Een school heeft een inspanningsplicht om pestgedrag te voorkomen en aan te pakken door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat, waarin pesten niet getolereerd wordt.

Met behulp van de leerlijn sociaal emotionele ontwikkeling, het programma De Vreedzame School en het programma SEO offline-online wordt de manier waarop we in de klas en in school met elkaar omgegaan, verbonden met de wereld om ons heen. Leerlingen zetten aangeleerde sociale vaardigheden in binnen de school en daarbuiten, de maatschappij.

De Vreedzame School is een programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het programma helpt onze school een gemeenschap te vormen waarin we leerlingen actief aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor elkaar, hun omgeving, voor de schoolgemeenschap en de samenleving.

Met De Vreedzame School besteden we aandacht aan basale sociale-emotionele en burgerschapscompetenties die wenselijk zijn in een democratische samenleving, zoals zichzelf verplaatsen in een ander, op een democratische manier met elkaar beslissingen nemen, openstaan voor verschillen tussen mensen, constructief conflicten oplossen, omgangsvaardigheden en verantwoordelijkheid nemen voor de gemeenschap.

Het programma SEO offline-online speelt vanuit sociale competenties in op het interactief gebruik van social media zoals chatten, instagram en facebook. Leerlingen worden met rollenspel uitgedaagd om na te denken over hun eigen handelen en worden bewust gemaakt van de gevaren omtrent social media.

4.2 Curatieve aanpak

Als er een situatie van pesten bekend is, treedt de Vijfsporenaanpak in werking. Deze aanpak is gericht op de vijf verschillende partijen die bij het pesten betrokken zijn: het gepeste kind, de pester, de ouders, de middengroep (de rest van de klas) en de school. De vijfsporenaanpak wordt toegepast in het stappenplan, deze is te vinden in hoofdstuk 2. Hieronder volgt een beschrijving van de 5 sporen.

1. Steun bieden aan het gepeste kind

- Naar het kind luisteren, het probleem serieus nemen.
- Met het kind overleggen over mogelijke oplossingen.
- Samen met het kind werken aan oplossingen.
- Zonodig zorgen dat het kind deskundige hulp krijgt, bijvoorbeeld een sociale vaardigheidstraining om weerbaar te worden.
- Zorgen voor vervolgesprekken.

2. Steun bieden aan de pester

- Met het kind bespreken wat pesten voor het gepeste kind betekent.
- Het kind helpen om op een positieve manier relaties te onderhouden met andere kinderen.

- Het kind helpen om zich aan regels en afspraken te houden.
- Zorgen dat het kind zich veilig voelt; uitleggen wat jij als leerkracht gaat doen om het pesten te stoppen.
- Grenzen stellen en daar consequenties aan verbinden.
- Zorgen voor vervolgesprekken.

3. Steun bieden aan ouders van het gepeste kind en de pester

- Ouders die zich zorgen maken over pesten serieus nemen.
- Ouders op de hoogte houden van peestsituaties.
- Informatie en advies geven over pesten en de manieren waarop pesten kan worden aangepakt.
- In samenwerking tussen school en ouders het pestprobleem aanpakken. Zowel op school als vanuit de thuissituatie.
- Zo nodig ouders doorverwijzen naar deskundige ondersteuning.

4. De middengroep betrekken bij de oplossingen van het pestprobleem

- Met de kinderen praten over pesten en over hun eigen rol daarbij.
- Met de kinderen overleggen over mogelijke oplossingen en over wat ze zelf kunnen bijdragen aan die oplossingen.
- Samen met de kinderen werken aan oplossingen, waarbij ze zelf een actieve rol spelen.

5. De algemene verantwoordelijkheid van de school

- De school neemt stelling tegen het pesten.
- De school zorgt voor voldoende informatie over pesten en de aanpak van pesten in de eigen groep en de eigen school.
- De school werkt aan een goed beleid rond pesten en veiligheid van leerlingen waar de hele school bij betrokken is.

5. Digitaal pesten: herkennen en bestrijden

Digitaal pesten, online pesten of cyberpesten is ook een vorm van pesten en de basis van deze aanpak is dezelfde als bij 'klassiek' pesten. Wat in het 'echte leven' niet mag, mag online ook niet. Dat online communiceren anders verloopt dan offline communiceren en risico's met zich mee brengt, daarvan zijn kinderen zich nog niet altijd bewust. Digitaal pesten vindt doorgaans buiten schooltijd plaats en dat maakt het lastig omdat de gevolgen hiervan niet altijd zichtbaar zijn op school. Ook kunnen kinderen vanwege schaamte het digitaal pesten lang verborgen houden. Daarom vinden wij het belangrijk om kinderen en ouders te leren omgaan met sociale media. In het kader hiervan worden gastlessen gegeven door externe organisaties gericht op het veilig gebruik van sociale media en werken we met het programma SEO Offline/Online. Dit programma is gekoppeld aan de leerlijnen van SEO (sociaal emotionele ontwikkeling). Ouders worden via nieuwsbrieven en mails op de hoogte gehouden van ons aanbod gericht op sociale media. Vroeg inspelen op pestsignalen bij digitaal pesten is essentieel. Leerlingen worden gestimuleerd om zelf incidenten direct te melden bij de leerkracht. Vervolgens nemen we de tijd om hierover met de leerling(en) te praten. Afhankelijk van wat de betrokken leerling hierin aangeeft en afhankelijk van onze inschatting of dit in de groep besproken kan worden, maken we dit al dan niet bespreekbaar in de groep. Voorwaarde is dat de betrokken leerling hier zelf achter staat. (eventueel in overleg met zijn of haar ouders).

Er zijn verschillende vormen van cyberpesten. Een aantal voorbeelden zijn:

- **Beledigen via sms, mail of chat** (vaak anoniem)
- **Misleiden via internet of mobieltje** (nepprofielen, anonieme berichten)
- **Bedreigen via internet of mobieltje**
- **Roddelen via internet**
- **Inbreken in iemands mailbox of chatprogramma**
- **Wachtwoord veranderen, stelen en misbruiken**
- **Foto's van mobieltjes en webcam op internet plaatsen**
- **Bezemen** (filmpjes van meisjes met vieze teksten erbij, ook met adres en naam)
- **Privégegevens op een site plaatsen** (bijv. telefoonnummer)
- **Virussen sturen**
- **Sexting** (verzenden/ ontvangen/ delen van seksueel getinte berichten/ foto's)

Wat is strafbaar?

Op dit moment is er geen wetsartikel dat cyberpesten expliciet strafbaar stelt. Daarom wordt er gebruik gemaakt van bestaande artikelen uit het Wetboek van Strafrecht, bijvoorbeeld:

Belediging/ Smaad/ Smaadschrift, Bedreiging, Stalking, Grooming (benadering van kinderen met seksuele bedoelingen), Hacking van een account, Vernieling van computergegevens, Ontucht, Schennis der Eerbaarheid.

Mogelijke straffen die daders van cyberpesten kunnen krijgen zijn bijvoorbeeld een taakstraf en/of een geldboete. Als extra voorwaarde kan er opgelegd worden dat de verdachte de incorrecte informatie van internet moet verwijderen onder toezicht van de officier van justitie.

Wanneer het gaat om het verspreiden van afbeeldingen van een minderjarige, kan sexting onder de strafbaarstelling van kinderporno vallen.

Het doen van aangifte en melding

Altijd in overleg met de directie. Een eventuele tussenstap kan nog het inschakelen van de buurtregisseur zijn voor een gesprek met de betrokkenen.

- **Aangifte:** Bij strafbare feiten kan er aangifte worden gedaan. Voor strafrechtelijke vervolging is er bewijs nodig. Om van het cyberpesten bewijzen te verzamelen, zijn bijvoorbeeld chat-logs te gebruiken. Ook een schermafdruck van een webpagina kan bewijs zijn. Bij minderjarige kinderen doen de ouders aangifte.
- **Melding:** Als er geen aangifte gedaan kan worden, kan er ook een melding gedaan worden. De politie is dan toch op de hoogte van de feiten. De politie kan op deze wijze feiten verzamelen over een pester.

6. Contactpersonen en vertrouwenspersonen

De VSO Alphons Laudyschool kent een systeem van contactpersonen en vertrouwenspersonen die op kunnen treden in situaties van ongewenst gedrag zoals pesten, discriminatie, agressie, seksuele intimidatie en geweld. Zij kunnen worden ingeschakeld als een leerling het gevoel heeft dat de mentor geen adequate hulp kan bieden. De leerling kan ook naar de speciaal hiervoor aangestelde en bijgeschoolde anti-pestcoördinatoren gaan. Ook is er een orthopedagoog en een OKA (ouder kind adviseur) aanwezig op school waarmee overleg gepleegd kan worden.

De VSO Alphons Laudy werkt daarnaast nauw samen met externen (o.a. Cordaan en Fibbe). Deze instellingen kunnen zowel preventief (bijvoorbeeld een sociale vaardigheidstraining) als curatief (individuele begeleiding) begeleiding bieden aan ouders, kind en school.

Binnen school

Antipest coördinatoren: Michelle van der Mei en Paula Bezuijen.

Vertrouwenspersonen: Willem Swart en Vera Kohl-Vogelzang

De anti-pestcoördinatoren voeren de volgende taken uit:

- Organiseren van lesprogramma's, projecten voor leerlingen, ouders en het team inzake pesten gericht op de preventieve kant gekoppeld aan de leerlijnen SEO en de blokken van de Vreedzame School
- Advies geven aan leerkrachten bij pesterijen in de groep, over aanpak klasklimaat door het inzetten van herstelrecht, steungroep, oplossingsgericht werken etc.
- Bemiddelend optreden tussen leerlingen bij pesterijen wanneer de desbetreffende leerkracht hierom vraagt.
- Incidenten Registratie
De coördinatoren checken afzonderlijk maandelijks de incidenten uit Parnassys. Bij bijzonderheden overleggen de coördinatoren welke stappen er genomen zijn en nog ondernomen moeten worden. De registraties uit Parnassys worden één keer per jaar naar het team teruggekoppeld. Aan de hand van deze evaluatie wordt er eventueel een actieplan opgesteld.
- Inzetten van externen:
  - 1 x per jaar gastles Loverboys (Scharlaken Koord)
  - 1 x per jaar gastles Sociale media en veiligheid (Qpido)
  - 1 x per jaar de Week tegen het pesten
  - 1 x per 2 jaar oudercafé (sociale media en pesten)
  - 1 x per 2 jaar scholing voor leerkrachten gericht op sociale media

Bovenschools

Bestuursbureau Kolom: In de klachtenregeling van Stichting Kolom is de route er eerst uit te komen met de directeur van de school. Als dit niet of onvoldoende uitkomst biedt, kan een beroep worden gedaan op de interne contactpersonen van de school (zie schoolgids van de school). De interne contactpersonen verwijzen (zo nodig) op hun beurt door naar de Externe Vertrouwenspersoon (EVP) of de vertrouwenspersoon integriteit (VPI).

De externe vertrouwenspersoon (EVP) handelt binnen het kader van de klachtenregeling en is er voor leerlingen, ouders en werknemers van Stichting Kolom. De vertrouwenspersoon is deskundig op het gebied van machtsmisbruik en ander ongewenst gedrag, te weten: seksuele intimidatie, intimidatie, agressie en geweld, discriminatie, pesten en radicalisering binnen onderwijssituaties. Alle informatie die tot de vertrouwenspersoon komt, wordt vertrouwelijk behandeld. De externe vertrouwenspersoon is rechtstreeks te benaderen.

Met de Vertrouwenspersoon Integriteit (VPI) kunnen medewerkers op vertrouwelijke wijze van gedachten wisselen over integriteitskwesties. De VPI biedt werknemers een luisterend oor, vertrouwelijk overleg over integriteit en advies bij vermoedens van misstanden. Dit kan als een medewerker worstelt met een integriteitsvraagstuk of als hij een vermoeden heeft van een integriteitsschending/misstand. Ook kan de medewerker een melding doen bij de VPI.

EVP bestuursbureau Kolom: Bernadette Hes
vertrouwenspersoon@kolom.net

7. Nuttige Links en Referenties

meldknop.nl over online pesten
[opvoed informatie media wijsheid](http://opvoed.informatie.media.wijsheid)
[NJI Nederlands jeugd instituut over pesten](http://nji.nl)
[media en maatschappij over pesten](http://media.en.maatschappij.over.pesting)
[pestweb.nl informatie en tips over pesten op school](http://pestweb.nl)
[school en veiligheid](http://school.en.veiligheid)

Landelijke organisaties voor ouders in het onderwijs, (1996). Het Nationaal Onderwijsprotocol tegen Pesten. Geraadpleegd op <http://www.nji.nl>

Ouders & Co, (2011) 10 tips voor het ontwikkelen van een pestprotocol. Geraadpleegd op <http://www.ouders.net/wp-content/uploads/2013/07/Pestprotocol.pdf>

[Pestprotocol]. (n.d). Geraadpleegd op <http://www.pestweb.nl>

[Praten met ouders]. (n.d) Geraadpleegd op <http://www.pestweb.nl>

[Vijfsporenaanpak]. (n.d.)Geraadpleegd op <http://www.pestweb.nl>

Van der Meer, B. (2012). Vijfsporenaanpak. Geraadpleegd op <https://wij-leren.nl/pesten-op-school.php>

Vermande, M., Van der Meulen, M., Alvea, L., Olthof, T., Gossens, F. (2011). Pesten. In M. Taal, & C. Poleij, *Interventies in het onderwijs: werken aan goede verhoudingen* (pp. 177-197). Den Haag: Boom Lemma.

Begeleiding van de gepeste leerling, handvatten voor gesprekken:

- Neem de leerling en diens klacht serieus. Toon medeleven.
- Voer gesprekken in een rustige omgeving, op een rustig tijdstip, buiten het zicht/gehoor van andere kinderen.
- Laat de leerling zijn of haar verhaal doen en neem daar de tijd voor.
- Maak geen verwijten. Dat maakt het onveilig voor de leerling, waardoor deze minder zal vertellen of zelfs helemaal niets meer zal vertellen.
- Vraag door: waar/wanneer/wie/ hoe/hoelang enzovoorts.
- Vind de pester. Soms zal bekend zijn wie de pester is en soms niet. Wanneer niet bekend is wie de pester is, zal er getracht moeten worden om deze op te sporen. De pester kan ook worden gevonden door in de klas te praten over wat er is gebeurd.
- Ga bij de ict-coördinator na wat mogelijk is om de pester te blokkeren wanneer het gaat om cyberpesten en informeer de leerling hierover.
- Ga na hoe de leerling zelf reageert, wat doet hij/zij voor tijdens en na het pesten.
- Bespreek met het gepeste kind waarom een kind pest. Huilen of heel boos worden is vaak een reactie die een pester uitlokt. Je kunt samen met de leerling nagaan hoe je wellicht op een andere manier kunt reageren.
- Benadruk sterke kanten van de leerling als mogelijke hulp bij het vinden van een oplossing en kom samen tot afspraken om het eigen gedrag te veranderen. Bespreek samen met de leerling wat hij/zij kan doen tegen het pesten en bekijk waar de leerling aan wil werken om de situatie te verbeteren. Let daarbij op de volgende aspecten:
  - Hoe communiceert de leerling met anderen?
  - Welke lichaamstaal speelt een rol?
  - Hoe gaat de leerling om met gevoelens en hoe maakt hij deze kenbaar?
  - Heeft de leerling genoeg vaardigheden om weerbaarder gedrag te tonen naar de pester?
- Informeer ouders over gemaakte afspraken en vraag om medewerking indien van toepassing.
- Controleer/evalueer afspraken regelmatig en beloon de leerling als hij/zij zich anders/beter opstelt.

Begeleiding van de pester, handvatten voor gesprekken:

- Zoek naar de reden van het ruzie maken/pesten, leef je in het kind in; onderzoek wat de onderliggende behoefte zou kunnen zijn.
Oorzaken van pestgedrag kunnen zijn:
  - Een problematische thuissituatie.
  - Voortdurend gevoel van anonimiteit (buitengesloten voelen).
  - Voortdurend in een niet-passende rol worden gedrukt.
  - Voortdurend met elkaar de competitie aangaan.
  - Een voortdurende strijd om de macht in de klas of in de buurt.
- Laat de leerling inzien wat het effect van zijn/haar gedrag is op de gepeste.
- Laat de pester inzien welke sterke (leuke) kanten hij/zij ook heeft en zoek samen oplossingen: Hoe kan de leerling anders omgaan met die onderliggende behoefte zonder dat hij/zij anderen stoort. Bijvoorbeeld het kind leren niet direct kwaad te reageren, zich leren beheersen, de 'stop-eerst-nadenken-houding'.
- Informeer ouders over gemaakte afspraken en vraag om medewerking indien van toepassing.

- Controleer/evalueer afspraken regelmatig en beloon de leerling als hij/zij zich anders/beter opstelt.
- Bespreek met de leerling oplossingen in andere ook niet schoolse situaties en bied hulp bij het toepassen (verantwoordelijkheid nemen voor eigen gedrag). Schakel indien noodzakelijk externe hulp in. Bijvoorbeeld pedagogische hulpverlening, jeugdgezondheidszorg, huisarts, GGD.

Begeleiding van ouders, handvatten voor gesprekken

Zowel ouders als leerkrachten hebben het beste voor met een leerling. Ieder kijkt wel vanuit verschillend perspectief naar de leerling. Een leerling gedraagt zich thuis anders dan op school, dat is heel normaal. Hoe kom je samen tot een goede strategie om een pestprobleem aan te pakken?

Door goed naar ouders te luisteren en goed op elkaar in te spelen vind je een oplossing om met een pestprobleem om te gaan.

- Zorg dat het doel van het gesprek duidelijk is. Wil je alleen informatie doorgeven of is er een probleem dat wat meer aandacht nodig heeft? Maak in dat geval een afspraak voor een follow-up gesprek.
- Ouders en school zijn partner in de opvoeding van het kind: spreek niet tegen de ouders maar met de ouders.
- Ouders en leerkrachten hebben het beste voor met het kind. Je deelt dezelfde zorgen. Luister daarom actief naar wat ouders te vertellen hebben. Dat betekent niet dat je met alles akkoord moet gaan.
- Beide partijen mogen hun expertise op tafel gooien: jij in je omgang met de leerling in de klas en ouders in hun ervaring met het kind thuis. Vraag ernaar.
- Als je advies geeft, is het dan uitvoerbaar? Hebben ouders er een aandeel in? Ouders willen betrokken zijn. Stap naar ze toe. Wat maken ze thuis mee? Waar willen ze naartoe? Welke oplossing zien zij?
- Een goed gesprek tussen ouders en leerkrachten is een proces. Kom aan het einde tot een conclusie en concrete afspraken.

Mogelijke adviezen aan ouders

Ouders van gepeste kinderen:

- Houd de communicatie met uw kind open, blijf in gesprek met uw kind.
- Als het pesten niet op school gebeurt, maar op straat, probeer dan contact op te nemen met de ouders van de pester(s) om het probleem bespreekbaar te maken.
- Pesten op school kunt u het beste direct met de leerkracht bespreken.
- Door uw kind positief te stimuleren, te complimenteren en te belonen kan het zelfrespect van uw kind vergroot worden of weer terugkomen.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport.
- Steun uw kind in het idee dat er een einde aan het pesten komt.

Ouders van kinderen die zelf pesten:

- Neem het probleem van uw kind serieus.
- Raak niet in paniek: elk kind loopt kans pester te worden.
- Probeer achter de mogelijke oorzaak te komen.
- Maak uw kind gevoelig voor wat het anderen aandoet.
- Besteed extra aandacht aan uw kind.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport.

- Corrigeer ongewenst gedrag en benoem het goede gedrag van uw kind.
- Maak uw kind duidelijk dat u achter de beslissing van school staat.

Alle andere ouders:

- Neem de ouders van het gepeste kind serieus.
- Stimuleer uw kind om op een goede manier met andere kinderen om te gaan.
- Corrigeer uw kind bij ongewenst gedrag en benoem goed gedrag.
- Geef zelf het goede voorbeeld.
- Leer uw kind voor anderen op te komen.
- Leer uw kind voor zichzelf op te komen.

BIJLAGE II Protocol time out, schorsing en verwijdering

PROTOCOL TIME OUT, SCHORSING EN VERWIJDERING

VAN LEERLINGEN SBO/ SO/ VSO

Dit protocol treedt in werking als er sprake is van ernstig ongewenst gedrag door een leerling en/of de ouders/verzorgers, waarbij psychisch en/of lichamelijk letsel aan derden wordt toegebracht.

Er worden drie vormen van maatregelen onderscheiden:

- Time out
- Schorsing
- Verwijdering

Bij alle drie de vormen is het van belang om consistent en proportioneel te handelen¹. (Zowel bij het proces voor één leerling als bij verschillende processen van leerlingen die onderling vergeleken kunnen worden.)

Dit protocol is tot stand gekomen met inachtneming van relevante wetgeving, zoals WPO art.40, 63 en WEC art. 40, 61

Time out

Een ernstig incident kan leiden tot een time out met onmiddellijke ingang.

Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- *In geval van een time out wordt de leerling voor de rest van de dag de toegang tot de school ontzegd.²*
- *Tenzij redelijke gronden zich daartegen verzetten, worden de ouders /verzorgers onmiddellijk van het incident en de time out op de hoogte gebracht.³*
- *De ouders/verzorgers worden op school uitgenodigd voor een gesprek. Hierbij is de groepsleerkracht en een lid van de directie van de school aanwezig.*
- *Van het incident en het gesprek met de ouders/verzorgers wordt een verslag gemaakt. Dit verslag wordt door de ouders/verzorgers voor gezien getekend en in het leerling-dossier opgeslagen.⁴*
- *De time out maatregel kan alleen worden toegepast na goedkeuring door de directie van de school.*

Schorsing

Pas bij een volgend ernstig incident - of in het uitzonderlijke geval dat het voorgevallen incident buitengewoon ernstig van aard is⁵ - kan worden overgegaan tot formele schorsing. Dat houdt in dat een leerling tijdelijk geen toegang heeft tot de school.

---

¹ Het is ook van belang om goed met de ouders/verzorgers in gesprek te blijven en duidelijke afspraken te maken.

² Dat is de definitie van time out waarvoor dit protocol geldt. Het kan zijn dat een school ook nog een "interne time out" hanteert. Dat kan bijvoorbeeld zijn als een leerling een tijdje uit de klas moet en elders binnen de school, bijvoorbeeld in een time out ruimte, tot rust moet komen. De school dient, rekeninghoudend met wet- en regelgeving, over een eigen protocol voor interne time out te beschikken, er zijn geen Kolomregels voor interne time out.

³ Als veiligheid voorop staat – en dat zal regelmatig het geval zijn – moet de time out niet afhankelijk gesteld worden van het contact met ouders/verzorgers. De vraag blijft vervolgens, wat er moet gebeuren als de ouders/verzorgers niet te bereiken zijn. Eventueel is het verwijderen uit de klas en opvang elders nog een oplossing? Een time out volgens dit protocol (waarbij een leerling voor de rest van de dag de toegang tot de school wordt ontzegd) kan niet worden verlengd. Indien ouders en school niet tot goede afspraken komen ter voorkoming van vergelijkbare incidenten, dan is het mogelijk om over te gaan tot schorsing. In dat geval dient de school vooraf of – indien dat niet mogelijk is – zo spoedig mogelijk na het effectueren van de maatregel contact op te nemen met de ouders/verzorgers. Dan zijn de regels van schorsing uit dit protocol van toepassing.

⁴ De time out is geen officieel instrument, maar kan niettemin bruikbaar zijn bij onveilige situaties of bij het herstellen van de rust binnen de school; daarom (niet alleen een extra vinkje bij time out voor de schoolregistratie van totaal time outs, schorsingen en verwijderingen maar) ook een aantekening van het incident in het dossier van de leerling.

⁵ Bijv. een nijpende situatie waarin ogenblikkelijke actie geboden is.

Binnen de wettelijke regeling⁶ gelden hierbij de volgende voorwaarden:

- *Het bevoegd gezag van de school wordt voorafgaand aan de schorsing in kennis gesteld van deze maatregel en om goedkeuring gevraagd.*
- *Gedurende de schorsing wordt de leerling de toegang tot de school ontzegd. Voor zover mogelijk worden er maatregelen getroffen waardoor de voortgang van het leerproces van de leerling gewaarborgd kan worden.⁷*
- *De schorsing bedraagt maximaal vijf schooldagen en kan hooguit tweemaal worden verlengd.⁸*
- *De betrokken ouders/verzorgers worden door de directie uitgenodigd voor een gesprek betreffende de maatregel. Hierbij dienen nadrukkelijk oplossingsmogelijkheden te worden verkend, waarbij de mogelijkheden en onmogelijkheden van de opvang van de leerling op de school aan de orde komen.*
- *Van de schorsing en het gesprek met de ouders/verzorgers wordt verslag gemaakt⁹. Dit verslag wordt door de ouders/verzorgers voor gezien getekend en in het leerling-dossier opgeslagen.*
- *Het verslag wordt ter kennisgeving verstuurd aan:*
  - *het bevoegd gezag;*
  - *de ambtenaar leerplichtzaken;*
  - *de inspectie van het onderwijs.*
- *Ouders/verzorgers kunnen binnen de termijn van zes weken beroep aantekenen bij het bevoegd gezag van de school.*
Het bevoegd gezag beslist uiterlijk binnen 14 dagen op het beroep.

Verwijdering

Bij het zich meermalen voordoen van een ernstig incident, dat ingrijpende gevolgen heeft voor de veiligheid en/of de onderwijskundige voortgang op school, kan worden overgegaan tot verwijdering.¹⁰

---

⁶ De WPO en WEC noemen niet de mogelijkheid van schorsing. Omdat er dus geen wettelijke grondslag is om in het PO en (V)SO te schorsen, verwijst men naar de volgende algemene rechtsregel wie tot het meerdere (lees: verwijdering van een leerling) bevoegd is, is ook bevoegd tot het mindere (schorsing). Dit betekent dat zowel voor een verwijdering als voor een schorsing dezelfde procedures en zorgvuldigheid vereist zijn. Schorsing is echter een noodmaatregel en duurt in de regel *maximaal vijf schooldagen*.

De leerling dient daarna in beginsel weer toegelaten te worden op school. De woorden 'in beginsel' betekenen dat er een apart, goed onderbouwd besluit noodzakelijk is, wanneer het bevoegd gezag het besluit neemt tot een nieuwe of verlengde schorsing. Een uitzondering op de maximale duur van een schorsing vormt de schorsing die ingaat, terwijl er overleg gaande is over de definitieve verwijdering van een leerling. De schorsing duurt dan net zo lang als de tijd die nodig is om te komen tot een beslissing over de eventuele verwijdering.

De maatregel wordt bijvoorbeeld gebruikt als een periode van afkoeling als de gemoederen verhit zijn geraakt op school (bijvoorbeeld na ernstige vechtpartijen tussen leerlingen of agressief gedrag naar leerkrachten).

⁷ Schorsing mag niet betekenen dat het doen van toetsen (denk aan cito-entree of eindtoetsen) wordt belemmerd. Dit vraagt passende maatregelen, bijvoorbeeld het wel tot de school toelaten voor het doen van deze toets. Daarnaast moet het beschikbaar stellen van (thuis)studiemateriaal huiswerk tot de mogelijkheden behoren. De school dient ervoor te zorgen dat de leerling huiswerkopdrachten krijgt tijdens de schorsing.

⁸ Wezenlijk is dat de schorsing aan een maximumtermijn is gebonden; zij mag geen verkapte verwijdering worden; de termijn is zo gekozen dat in het ernstigste geval de school voldoende tijd ter beschikking heeft om een eventuele verwijderingsbeslissing op zorgvuldige wijze voor te bereiden. In de regel is een schorsing maximaal vijf dagen. Een schorsing kan hooguit tweemaal worden verlengd. Voor verlenging moet wel sprake zijn van een nieuw besluit van het bevoegd gezag (bijvoorbeeld omdat het incident nog onvoldoende is afgehandeld of dat er een nieuw incident is opgetreden).

⁹ De directeur informeert leerling en ouders/verzorgers schriftelijk over de reden en duur van de schorsing, de mogelijkheid van bezwaar en de manier waarop dit bezwaar kenbaar gemaakt moet worden.

¹⁰ Dit betekent (in verband met proportioneel handelen) dat er voor een voorgenomen besluit tot definitieve verwijdering eerdere maatregelen getroffen moeten zijn tegen de leerling vanwege eerdere misdragingen of andere uitzonderlijke gevallen (in de meeste gevallen is sprake van herhaaldelijk schuldig maken aan ernstig wangedrag door leerling of ouder). Er bestaan uitzonderingen waarin een eenmalige gedraging van leerling of ouder kan leiden tot een verwijderingsprocedure. Voorbeeld wanneer zonder eerdere maatregelen tot verwijdering is over te gaan, is een steekpartij. Een school dient altijd zo snel mogelijk voor de leerling plek op een andere school te vinden zodat de leerling zo min mogelijk onderwijstijd op school verliest. Voorbeelden voor verwijdering zijn dat een school niet in staat is om de benodigde speciale zorg voor de leerling te bieden, als er sprake is van voortdurend storend (ernstig) agressief gedrag of als ernstige conflicten zijn waarbij mogelijk ook de ouders zijn betrokken. Of een leerling van een school mag worden verwijderd, moet per geval worden beoordeeld. De rechter heeft hierbij het laatste woord.

Binnen de wettelijke regeling gelden hierbij de volgende voorwaarden:

- *Verwijdering van een leerling van school is een beslissing van het bevoegd gezag.*
- *Voordat men een beslissing neemt, dient het bevoegd gezag de betrokken leerkracht, de directie en ouders/verzorgers te horen. Hiervan wordt een verslag gemaakt dat aan de ouders/verzorgers ter kennis wordt gesteld en door ouders/verzorgers voor gezien wordt getekend.*
- *Het verslag wordt ter kennisgeving opgestuurd naar:*
  - *de ambtenaar leerplichtzaken;*
  - *de inspectie onderwijs.*
- *Het bevoegd gezag informeert de ouders/verzorgers schriftelijk en met redenen over het voornemen tot verwijdering, waarbij de ouders/verzorgers gewezen wordt op de mogelijkheid van het indienen van een bezwaarschrift.¹¹*
- *De ouders/verzorgers krijgen de mogelijkheid binnen zes weken een bezwaarschrift in te dienen.*
- *Het bevoegd gezag is verplicht de ouders/verzorgers te horen over het bezwaarschrift.*
- *Het bevoegd gezag neemt een uiteindelijke beslissing binnen vier weken na ontvangst van het bezwaarschrift¹².*
- *Effectuering van een besluit tot verwijdering is pas mogelijk nadat een andere basisschool of een andere school voor speciaal onderwijs is gevonden die de leerling zal opnemen of nadat aantoonbaar is dat het bevoegd gezag er - gedurende acht weken - alles aan heeft gedaan om de leerling elders geplaatst te krijgen¹³. Echter een VSO mag een leerling pas verwijderen nadat ze een andere school voor deze leerling gevonden heeft.¹⁴*
- *De leerling moet op één of andere wijze kunnen doorleren gedurende de periode van afwezigheid.*

Verwijzingsproblematiek

Indien de school niet (meer) kan voldoen aan de zorgbehoefte van de leerling en de (gewijzigde) problematiek van de leerling door de ouders/verzorgers óf onvoldoende wordt erkend en/of uitsluitend wordt gezien als het probleem van de school, kan een situatie ontstaan waarin ouders/verzorgers weigeren mee te werken aan een door de school voorgestelde verwijzing. In dergelijke uiterste gevallen rest het zoals hierboven beschreven traject van schorsing en/of verwijdering.

---

¹¹ Ouders/verzorgers dienen schriftelijk en gemotiveerd het voornemen tot verwijdering te worden meegedeeld (bij voorkeur aangetekend) en te worden uitgenodigd om gehoord te worden over dit voornemen. Daarbij worden de ouders/verzorgers in de gelegenheid gesteld om "hun zienswijze kenbaar te maken". Indien het horen niet zodanige nieuwe gezichtspunten oplevert dat er reden is om op het voornemen tot verwijdering terug te komen, deelt het bevoegd gezag schriftelijk per aangetekende brief het besluit tot verwijdering aan de ouders mee. In dit besluit worden de ouders/verzorgers gewezen op de mogelijkheid om binnen 6 weken bezwaar aan te tekenen bij het bevoegd gezag. Het bezwaar heeft geen schorsende werking ten aanzien van het besluit tot verwijdering. Binnen zes weken kunnen ouders hier schriftelijk bezwaar tegen maken.

¹² Maken ouders bezwaar tegen de verwijdering, dan beslist het bestuur op dat bezwaar ná overleg met de inspecteur. Het bestuur van een (V)SO is verplicht om de inspecteur te betrekken bij de beslissing op bezwaar tegen de verwijdering van een leerling. Dit is afwijkend van de regels voor het basisonderwijs.

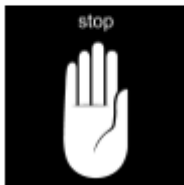
¹³ S(B)O's dienen naar een andere school te zoeken die de leerling wil toelaten. Echter als bijvoorbeeld een SO acht weken aantoonbaar heeft gezocht en geen vervangende school of dagbesteding voor de leerling heeft gevonden, kan de school tot definitieve verwijdering overgaan. Daarna is de leerplichtambtenaar aan zet.

¹⁴ Dit is namelijk nieuwe regelgeving sinds 1 augustus 2013. Voor VSO's is uitschrijving voor verwijdering niet meer mogelijk als er geen andere school is die deze te verwijderen leerling wil opnemen.

plagen of pesten.....wat kan je doen?

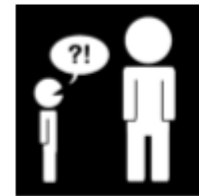
Stop hou op!
zeggen

het vertellen
(juf/meester/ouders/vriend)

hulp vragen

negeren of
blokkeren

voor iemand opkomen

iemand helpen

niet van iets kleins
iets groots maken

troosten

